

Michał Hankus

 <https://orcid.org/0000-0003-2794-3992>

Instytut Historii, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Nieznany list arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty z Kosowic herbu Szeliga z 24 września 1387 roku

Kwerenda archiwalna w księgach rękopiśmiennych nieraz potrafi zaskoczyć historyków swoimi wynikami. Podczas prowadzenia badań do pracy magisterskiej odnalazłem dokument nieznany w środowisku naukowym. Jest to list arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty z Kosowic herbu Szeliga skierowany do duchownych w ziemi wieluńskiej, a będący reakcją na postępowanie księcia Władysława Opolczyka. Dokument znajduje się w zbiorze prawa kanonicznego Bonifacego VIII – *Liber sextus Decretalium*, w Bibliotece Jagiellońskiej, z tytułem *Liber sextus Decretalium cum glossa Ioannis Andreae (usque ad I. 3.11.)*; *Textus varii* i sygnaturą BJ Rkps 351 IV. List o wymiarach 225 mm (szerokość) na 180 mm (wysokość) spisano na pergaminie w języku łacińskim i wszyto na ostatnich stronach tego kodeksu. Dokument służył również jako makulatura introligatorska, o czym świadczą wyprostowane zakładki. Warto nadmienić, że w katalogu kodeksów rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej wspomina się, że na jednej z kart tego zbioru znajduje się następująca próba pióra: „Venerabili in Christo patri domino Boczothe sancte Gneznensis ecclesie archiepiscopi”, jednakże nie podano żadnej wzmianki na temat dokumentu arcybiskupa¹.

¹ *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, vol. 2: *Numerus continens inde a 332 usque ad 444*, wyd. M. Kowalczyk, M. Markowski, J. Zathay, M. Zwiercan, Wrocław 1982, s. 78–79.

Informację tę powtórzył w swojej pracy poświęconej duchowieństwu ziemi wiślickiej Leszek Poniewozik².

List został zredagowany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzantę z Kosowic 24 września 1387 roku w Łowiczu. Był skierowany do duchownych w ziemi wieluńskiej, w Wieluniu, Krzyworzece oraz Rudzie i dotyczył bezprawnego pobierania przez księcia Władysława Opolczyka podatków ze wsi znajdujących się w tych parafiach. Książę domagał się bowiem podatków w wysokości 2 groszy od kmiecia. Arcybiskup uznał to za bezprawne i nakazał zaprzestać tego procederu. Stając w obronie duchownych z ziemi wieluńskiej, zagroził ekskomuniką księciu oraz jego staroście. Natomiast osoby bezpośrednio odpowiedzialne za pobieranie spornych świadczeń zostały obłożone ekskomuniką, a na Wieluń nałożono interdykt³.

Wydaje się, że cała sytuacja mogła wiązać się z faktem, że w lipcu 1386 roku Władysław Opolczyk, z nadania królowych węgierskich Elżbiety i Marii, ponownie przejął rządy na Rusi Czerwonej, jednak na początku 1387 roku utracił te ziemie w wyniku wyprawy królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Wiadomo, że książę nie był władcą odpowiedzialnie zarządzającym budżetem, a samo opanowanie Rusi pochłonęło spore środki, w tym zapewne pożyczkę zaciągniętą od biskupa poznańskiego Dobrogosta z Nowego Dworu na 7000 florenów⁴. Domaganie się zatem podatków ze wsi w parafiach ziemi wieluńskiej mogło wiązać się z chęcią podreperowania nadszarpniętego budżetu Opolczyka.

Ziemia wieluńska od rządów Władysława Łokietka stanowiła integralną część odrodzonego Królestwa Polskiego⁵. W 1370 roku, podczas panowania Ludwika Węgierskiego, terytorium to zostało nadane w formie lenna księciu Władysławowi Opolczykowi⁶. Warto zauważyć, że interesujący nas konflikt finansowy między arcybiskupem a księciem pokrywał się w czasie z okresem istotnych zmian prawno-podatkowych, których dokonał król Ludwik Węgierski w latach 70. i 80. XIV wieku w Polsce. Monarcha nie posiadał męskiego potomka, więc zawarł ze szlachtą polską porozumienie dotyczące możliwości odziedziczenia tronu przez jego córki. Ostatecznie skutkowało to wydaniem

² L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiśliccy w okresie średniowiecza*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2004, s. 125.

³ M. Hankus, *Działalność Bodzanty z Kosowic herbu Szeliga na stanowisku arcybiskupa gnieźnieńskiego*, „*Nasza Przeszłość*” 2020, 133, s. 81–114.

⁴ J. Sperka, *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330–8 lub 18 maja 1401)*, Avalon, Kraków 2016, s. 137–141.

⁵ J. Sperka, *Księżęta śląscy wobec Władysława Łokietka i jego koronacji*, w: *Władysław Łokietek – odnowiciel Królestwa Polskiego. Restaurator Regni Poloniae*, red. J. Grabowski, ks. W. Graczyk, H. Wajs, Archiwum Główne Akt Dawnych, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2021, s. 125.

⁶ J. Sperka, *Władysław...*, s. 218–219.

w 1374 roku przywileju koszyckiego, ograniczającego podatek poradny do 2 groszy z łanu w dobrach szlacheckich. Zapisy te natomiast nie dotyczyły dóbr duchowieństwa. Zmieniło się to w 1381 roku, kiedy Ludwik Węgierski obarczył podatkiem w takim samym wymiarze także duchowieństwo świeckie oraz klasztory, które jednak miały obowiązek płacenia 4 groszy z łanu⁷.

Wyjaśnienie sporu między arcybiskupem Bodzantą a księciem Władysławem będzie klarowniejsze, gdy odwołamy się do innego zatargu finansowego monarchy. Spór toczył się z biskupem płockim Dobiesławem na przełomie 1380 i 1381 roku w ziemi dobrzyńskiej, którą książę opolski również posiadał w formie lenna. Podłożem konfliktu było nałożenie przez władcę nadzwyczajnego podatku na dobra biskupie w wysokości pół grosza z łanu i opóźnienie wypłaty dziesięciny. W odpowiedzi biskup obłożył ekskomuniką Władysława Opolczyka i jego starostów. Ostatecznie książę przegrał spór i musiał zrezygnować z pobierania świadczeń. Duchowny miał silną podstawę do zanegowania zasadności pobierania podatków przez Władysława, ponieważ w 1375 roku Każko Słupski, ówczesny władca ziemi dobrzyńskiej, zwolnił biskupa płockiego i jego następców ze wszystkich świadczeń na tym obszarze⁸.

Najprawdopodobniej między arcybiskupem Bodzantą a księciem opolskim doszło do podobnego konfliktu. Z tekstu omawianego listu możemy dowiedzieć się, że zarzewiem sporu było świadczenie pobierane w wysokości 2 groszy od kmiecia: „per duos grossos de quolibet kmethone”. Można by założyć, że książę Władysław zwyczajnie pobierał należne mu świadczenie wynikające z regulacji króla Ludwika, ale już data wystawienia dokumentu wydaje się rozwiązywać te wątpliwości. Wynika to z faktu, że poradne zwyczajowo było zbierane na dzień św. Marcina, czyli 11 listopada⁹, a list arcybiskupa datowany jest na 24 września i trzeba założyć, że pobór spornych podatków trwał już od jakiegoś czasu. Poza tym Bodzanta w dokumencie stwierdza, że książę wystąpił przeciw wolnościom Kościoła w ziemi wieluńskiej: „districtus Welunensis contra libertates ecclesie”¹⁰. Potwierdza to również, że podatek zbierany przez Opolczyka nie był elementem stałym i typowym, ale został wprowadzony bez konsultacji ze zwierzchnikiem polskiego Kościoła. Wydaje się, że Bodzanta, wspominając o immunitacie ekonomicznym w ziemi wieluńskiej, powoływał się na wystawiony przez króla Kazimierza Wielkiego w roku 1357 akt dla

⁷ J.S. Matuszewski, *Przywileje i polityka podatkowa Ludwika Węgierskiego w Polsce*, Łódź 1983, s. 117.

⁸ Tamże, s. 60; J. Sperka, *Władysław...*, s. 116–117.

⁹ J.S. Matuszewski, *Przywileje...*, s. 17, 82–83.

¹⁰ Ziemia wieluńska była podzielona na okręgi administracyjno-sądowe zwane „*districti*”, w tym wieluński, który został wymieniony w dokumencie arcybiskupa, zob. J. Sperka, *Urzędnicy Władysława Opolczyka w księstwie wieluńskim (1370–1391): spisy*, w: *Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 3, red. I. Panic, J. Sperka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004, s. 111.

arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii oraz duchowieństwa w Polsce. Dokument zatwierdzał dotychczasowe prawa, majątności i immunitety prawne oraz ekonomiczne w obrębie posiadłości zwierzchnika polskiego Kościoła, jak i innych instytucji wchodzących w jego skład: „omnia bona ipsius Gneznensis et aliarum collegiatarum, videlicet Lanciciensis, Rudensis, Kurzeloviensis et Uneoviensis, ac parochialium ecclesiarum Gneznensis dyocesis [...] Nempe ipsa bona premissa eximimus et penitus liberamus ac graciose absolvimus a nostra et castris citacione, ac a iudicio nostro et omnium palatinorum, capitaneorum, castellanorum, iudicum, subiudicum et quorumlibet officialium, quibuscunque nominibus appellantur: presertim a singulis impeticionibus seu inquietacionibus iusticiariorum, qui opravce dicuntur vulgariter, ipsa bona et ea inhabitantes specialiter fore volumus liberos et exemptos”¹¹.

Jak widać, w dokumencie Kazimierzowskim potwierdzono też prawa dla kolegiaty w Rudzie, z której duchowni byli stroną pokrzywdzoną w 1387 roku. W liście Bodzanty znajduje się również wzmianka o postępowaniu ludzi księcia, którzy mieli ściągać sporne świadczenie, dokonując przy tym kradzieży bydła: „a dictis spoliacionibus pecorum et exactionis predictae”. Ukazuje to proceder, w jakim dochodziło do zbierania spornej daniny oraz nadużyć, które się z tym wiązały. Fakt kradzieży zwierząt może być także przesłanką świadczącą o tym, że niektórzy kmiecie nie mogli zapłacić podatku, którego się nie spodziewali, i karą za to było siłowe zagarnięcie bydła. Sankcje – groźba, ekskomunika i interdykt – zastosowane przez arcybiskupa Bodzantę ukazują zarówno determinację w ukróceniu procederu księcia Władysława, jak i przekonanie duchownego o racji w tym sporze.

Trudno odpowiedzieć, czy książę zastosował się do poleceń arcybiskupa gnieźnieńskiego, czy dalej starał się pobierać sporne świadczenia. Nie posiadamy jednak żadnych dowodów w źródłach, by konflikt między dostojnikami dalej się zaogniał, więc możliwe, że Władysław Opolczyk uwzględnił żądania Bodzanty. Warto zauważyć, że książę 31 grudnia 1387 roku był w Wieluniu, gdzie wydał dokument w sprawie Jana, syna byłego sędziego wieluńskiego¹². Jednakże na podstawie aktu nie można stwierdzić, czy konflikt między arcybiskupem a księciem został już zażegnany, czy też nadal trwał. Wiadomo natomiast, że 30 stycznia 1388 roku w Toruniu podczas spotkania z przedstawicielami zakonu krzyżackiego w delegacji polskiej znajdował się Bodzanta oraz Ramfold Stosch z Gorynia, starosta złotoryjski – przedstawiciel Władysława Opolczyka, co wskazywałoby, że spór księcia z arcybiskupem zakończył się¹³.

¹¹ KDW, t. 3, nr 1354; Z. Kowalska-Urbankowa, *Jarosław ze Skotnik Bogoria Arcybiskup Gnieźnieński Prawodawca i Dyplomata (zm. 1376)*, „Nasza Przeszłość” 1985, 63, s. 85.

¹² AP Poznań, *Dokumenty i akta dotyczące osób, K. Wójcikiewicz*, teczka 2 – *Kodeks dyplomatyczny miasta Wielunia*, nr 6.

¹³ J. Sperka, *Władysław...*, s. 143.

Należy również dodać, że w omawianym liście z 1387 roku znajduje się najstarsza wzmianka źródłowa dotycząca wsi Krzyworzeka. Wcześniej miejscowość ta nazywała się Pniewo, a według dotychczasowej historiografii po raz pierwszy określenie „Krzyworzeka” pojawiło się w 1418 roku¹⁴. Podobna sytuacja dotyczyła parafii w tej wsi, której istnienie datowano dopiero na rok 1499¹⁵. Jednak wymienienie miejscowości obok Wielunia i Rudy, a także informacja o wikariuszach potwierdzałyby istnienie tam parafii już w 1387 roku.

Podsumowując, Władysław Opolczyk przed 24 września 1387 roku nakazał zbierać nadzwyczajny podatek w ziemi wieluńskiej, również w dobrach kościelnych. Wywołało to oburzenie tamtejszego duchowieństwa, które wysłało prośbę o wsparcie w tej sprawie do zwierzchnika polskiego Kościoła, arcybiskupa Bodzanty. Ten, broniąc interesów Kościoła, zagroził księciu ekskomuniką, a Wieluń obłożył interdyktem. Najprawdopodobniej jednak sporne kwestie między arcybiskupem a księciem zostały szybko wyjaśnione, tak jak kilka lat wcześniej stało się w podobnej sprawie z biskupem płockim Dobiesławem.

Aneks

Publikowany list został oddany w transliteracji zgodnie z zasadami zawartymi w projekcie instrukcji wydawniczej Adama Wolffa¹⁶. Brakujące fragmenty tekstu ukazano w nawiasach okrągłych. W miejscach niemożliwych do odszyfrowania użyto *crux philologorum*. W przekładzie tekstu zastosowano współczesną interpunkcję.

Łowicz, 24 września 1387 roku

Bodzanta z Kosowic, arcybiskup gnieźnieński, pisze list do duchownych w ziemi wieluńskiej, w Wieluniu, Krzyworzecze i Rudzie w sprawie bezprawnego pobierania podatków z dóbr kościelnych w wysokości 2 groszy z rozkazu księcia Władysława Opolczyka i nakłada na Wieluń interdykt oraz grozi ekskomuniką księciu i jego staroście.

¹⁴ R. Rosin, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, Warszawa 1963, s. 100–101.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, St. Żr. 1957, 1, s. 155–184.

Bodzantha dei gracia sancte Gneznensis Ecclesie Archiepiscopus¹⁷ discretis viris Rectoribus Ecclesiarum seu eorum vicaris in Wuelun¹⁸ in Ruda¹⁹ et in Krziwarzeka²⁰ ac omnibus aliis qui fuerint presentibus requisiti Salutem in domino. Quia Serenissimus princeps dominus ladislaus dux oppoliensis welunensis dobrinensis²¹ etc. Quendam exactionem (de) bonis Ecclesie nostre videlicet per duos grossos de quolibet kmethone villarum nostrarum districtus Welunensis contra libertates ecclesie / Imposuit de facto (ex)† et occasione huiusmodi exactionis sic ut premititur de facto et non de lure impositae eosdem kmethones nostros spoliari mandavit. Quare vobis et cuilibet vestrum in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis pena firmiter iniungendo mandamus prefatum dominum .. ducem ac capitaneum²² et † suos ibidem de Welun uno edicto pro tribus efficaciter et perempter moneatis quos et nos presentibus perempter monemus ut a dictis spoliationibus pecorum et exactionis predicte desistant omnino et de raptis nobis et hominibus nostris iniuriam passis satisfaciant ut tenentur Alioquin trina monicione canonica²³ premissa virtute statutorum provincialium sedis apostolice legatorum

¹⁷ Bodzanta z Kosowic herbu Szeliga, syn bliżej nieznanego Wisława, urodzony ok. 1320 r., zmarł 26 grudnia 1388 r. Wielkorządca krakowsko-sandomierski (1357–1370 oraz 1372–1382). W latach 1359–1382 kanonik krakowski, możliwe, że kantor wiślicki w 1358 r., scholastyk wiślicki w latach 1359–1364 lub 1374, prepozyt kościoła św. Floriana na Kleparzu (1374–1382). Od 1382 do 1388 r. arcybiskup gnieźnieński, zob. A. Marzec, *Urzednicy malopolscy w otoczeniu Wladyslawa Lokietka i Kazimierza Wielkiego (1305–1370)*, Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, Kraków 2006, s. 247–249; J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej w XIII i XIV stuleciu*, „Nasza Przeszłość” 1992, 78, s. 85; M. Kowalski, *Pralaci i kanonicy krakowskiej kapituly katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do smierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320–1382)*, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1996, s. 131–132; J. Wroniszewski, *Pralaci kolegiaty wiślickiej w XIV wieku. Pochodzenie i droga awansu*, w: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce sredniowiecznej i wczesnonowożytniej*, red. A. Radziwiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2000, s. 91; L. Poniewozik, *Pralaci...*, s. 124–125.

¹⁸ Wieluń, pierwsza wzmianka o parafii pochodzi z 1308 r., ale zapewne istniała już wcześniej, zob. S. Zabraniak, *Z dziejów kapituly kolegiackiej w Wieluniu (XV w.–1766 r.): pralaci*, „Rocznik Wieluński” 2012, 12, s. 9.

¹⁹ Ruda, w tym czasie miasto, dzisiaj wieś położona ok. 5 km od Wielunia, wówczas siedziba kapituly kolegiackiej, zob. tamże, s. 13.

²⁰ Krzyworzeka, wieś położona w odległości 5 km od Wielunia, istniała już od połowy XIII w., aczkolwiek potwierdzone wzmianki na temat parafii pod koniec XV w., zob. R. Rosin, *Słownik...*, s. 100–101.

²¹ Władysław Opolczyk, syn Bolka II opolskiego i Elżbiety świdnickiej, urodzony między 1326 a 1330 r., zmarł 8 lub 18 maja 1401 r. Książę opolski (1356–1401), wieluński (1370–1391), kujawski i dobrzyński (1380–1390), pan Rusi (1372–1379, 1386–1387), namiestnik Królestwa Polskiego (1377–1378), palatyn węgierski (1367–1372), zob. J. Sperka, *Wladyslaw...*

²² Ówczesnym starostą ziemi wieluńskiej był Jerzy Swosz ze Zwozu i Pawonkowa, zob. tamże, s. 255.

²³ Obłożenie przez dostojnika kościelnego ekskomuniką większą wymagało odwołania się do trzech bądź czterech napomnień złych uczynków winnego, zob. B. Wojciechowska, *Ekskomunika w Polsce sredniowiecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2010, s. 52.

et auctoritate nostra ordinaria ipsos raptores huiusmodi bonorum hominum nostrorum excommunicamus et ibidem in Welun ac omnia loca alia ad que dicta spolia sunt deducta detenta et consumpta ecclesiastice tenore presencium subicimus interdicto quod interdictum sic ut premititur per nos rationabiliter prolatum in vestris ecclesis firmiter servetis et faciatis a vicinis et subditis vestris inviolabiliter observare. Tamdiu donec a nobis aliud habueritis in mandatum datum łowicz²⁴ XXIII die mensis septembris anno domini M CCC LXXX septimo in signum execucionis litteram reddite sigillatam.

Tłumaczenie:

Bodzanta, z bożej łaski świętego Kościoła gnieźnieńskiego arcybiskup, z przemożnymi mężami rektorami Kościoła i ich wikariuszami w Wieluniu, w Rudzie i w Krzyworzece, a także i wszystkimi innymi obecnymi, od których oczekuje się pozdrowienia w Panu. Ponieważ miłościwy władca, Pan Władysław, książę opolski, wieluński, dobrzyński etc., pewną daninę z dóbr Kościoła naszego zaiste po dwa grosze wszędzie z kmieci (we) wsiach naszych prowincji wieluńskiej, przeciw wolnościom Kościoła / w rzeczywistości nałożył † i ze sposobnością tego rodzaju podatków, takim sposobem właśnie zostaje uprzedzony i tak naprawdę nie z prawa nadanego tych naszych kmieci nakazał ograbić. Dlatego wam i was każdego w mocy świętego posłuszeństwa i pod karą ekskomuniki, która ma być dołączona, słusznie przyłączamy wcześniej wspomnianemu panu księciu i staroście † i swoich także nad Wieluń jedyny edykt dla okręgu skutecznie i nieodwołalnie karcicie, których i my obecnie nieodwołalnie karcimy, ażeby od znanych z kradzieży bydła i wcześniej wspomnianych podatków całkiem odstąpili i z plądrowaniem nas i naszym ludziom krzywdę rozprzestrzeganą zadośćuczynią, aby został osiągnięty (cel), prócz tego potrójne upomnienie kanoniczne zapowiedziane z mocą postanowień diecezjalnych legatów Stolicy Apostolskiej i autorytetem naszym zwyczajnym tych rabusiów tego rodzaju dóbr naszych ludzi ekskomunikujemy i także w Wieluniu, i we wszystkich innych miejscach, w których te grabieże są wyprowadzone, dzierżone (i) korzystane kościelnym porządkiem obecnie ustanawiamy interdykt, że interdykt takim sposobem właśnie zostaje zapowiedziany, rozsądnie przez nas mający być ogłaszany w waszych kościołach, trwale utrzymujcie i wykonujcie w sąsiedztwie, i poddawajcie waszej nieprzerwanej obserwacji. Tak długo powyższe wykonujcie, póki nie będziecie mieli innego polecenia, datowano w Łowiczu 24 dnia września roku Pańskiego 1387 w zapowiedzi wykonania dokumentu udzielający pieczęci.

²⁴ Łowicz, miasto we własności arcybiskupów gnieźnieńskich, zob. M. Słomski, *Urzędnicy i personel zamku arcybiskupów gnieźnieńskich w Łowiczu (XIV w.–1531 r.)*, Instytut Historii PAN, Warszawa 2017, s. 19–33.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Państwowe w Poznaniu, *Dokumenty i akta dotyczące osób, K. Wójcikiewicz*, teczka 2 – *Kodeks dyplomatyczny miasta Wielunia*.
Biblioteka Jagiellońska: rkps 351 IV, *Liber sextus Decretalium cum glossa Ioannis Andreae (usque ad I. 3.11.); Textus varii*.

Źródła drukowane

- Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, vol. 2: *Numerus continens inde a 332 usque ad 444*, wyd. M. Kowalczyk, M. Markowski, J. Zathay, M. Zwiercan, Wrocław 1982.
Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 3, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879.

Opracowania

- Hankus M., *Działalność Bodzanty z Kosowic herbu Szeliga na stanowisku arcybiskupa gnieźnieńskiego*, „*Nasza Przeszłość*” 2020, 133, s. 81–114.
Kowalska-Urbankowa Z., *Jarosław ze Skotnik Bogoria Arcybiskup Gnieźnieński Prawodawca i Dyplomata (zm. 1376)*, „*Nasza Przeszłość*” 1985, 63, s. 53–96.
Kowalski M., *Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nanckera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320–1382)*, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1996.
Marzec A., *Urządnicy małopolscy w otoczeniu Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego (1305–1370)*, Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, Kraków 2006.
Matuszewski J.S., *Przywileje i polityka podatkowa Ludwika Węgierskiego w Polsce*, Łódź 1983.
Poniewozik L., *Prałaci i kanonicy wiśliccy w okresie średniowiecza*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2004.
Rosin R., *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, Warszawa 1963.
Słomski M., *Urządnicy i personel zamku arcybiskupów gnieźnieńskich w Łowiczu (XIV w.–1531 r.)*, Instytut Historii PAN, Warszawa 2017.
Sperka J., *Książęta śląscy wobec Władysława Łokietka i jego koronacji*, w: *Władysław Łokietek – odnowiciel Królestwa Polskiego. Restaurator Regni Poloniae*, red. J. Grabowski,

- ks. W. Graczyk, H. Wajs, Archiwum Główne Akt Dawnych, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2021, s. 113–134.
- Sperka J., *Urzędnicy Władysława Opolczyka w księstwie wieluńskim (1370–1391): spisy*, w: *Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 3, red. I. Panic, J. Sperka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004, s. 110–121.
- Sperka J., *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330–8 lub 18 maja 1401)*, Avalon, Kraków 2016.
- Wieczorek J., *Wikariusze katedry krakowskiej w XIII i XIV stuleciu*, „*Nasza Przeszłość*” 1992, 78, s. 71–126.
- Wojciechowska B., *Ekskomunika w Polsce średniowiecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2010.
- Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1957, 1, s. 155–184.
- Wroniszewski J., *Pralaci kolegiaty wiślickiej w XIV wieku. Pochodzenie i droga awansu*, w: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej*, red. A. Radziemiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2000, s. 85–99.
- Zabraniak S., *Z dziejów kapituły kolegiackiej w Wieluniu (XV w.–1766 r.): pralaci*, „*Rocznik Wieluński*” 2012, 12, s. 7–36.

Michał Hankus

**An Unknown Letter of the Archbishop of Gniezno, Bodzanta of Kosowice,
of the Szeliga Coat of Arms, Dated September 24, 1387**

Summary

The Archbishop of Gniezno, Bodzanta of Kosowice, of the Szeliga coat of arms, is one of the most controversial figures of late fourteenth-century Poland. He began his career as the governor of Kraków-Sandomierz during the reign of Casimir the Great. He held this office for over 20 years, while also developing his career as a clergyman. His service as a canon in Kraków, a scholastic in Wiślica and finally as provost of the collegiate church of St. Florian in Kleparz were successful. In 1382, by the appointment of king Louis of Hungary, he became the archbishopric of Gniezno, where he remained until his death in 1388. The controversy surrounding Bodzanta stems from his unstable policy during the interregnum following the death of Louis of Hungary. In addition, Jan of Czarnków left in his chronicle an unfavourable opinion about the archbishop, representing him as incompetent and his actions as destructive for the Polish Church.

The aim of this article is to highlight the conflict between Bodzanta of Kosowice and prince Władysław Opolczyk, which took place in 1387. The analysis is based on a newly discovered letter of the archbishop to parish priests in the Wieluń region, found in the collections of the Jagiellonian Library. The conflict was caused by the receipt by the prince's officials of questionable benefits from villages belonging to the clergy of that region. The archbishop defended the local clergy, imposing an interdict on Wieluń and threatening the ruler with excommunication.

This study fills a gap related to relations between the most important personages in the Kingdom of Poland at the end of the fourteenth century. In addition, it verifies the state of

research on the history of such towns as Krzywarzeka. The attitude and determination of the archbishop in curbing the prince's decisions and actions contradicts the opinion about Bodzanta's weakness throughout his pontificate.

Key words: archbishop Bodzanta, Władysław Opolczyk, excommunication, Wieluń, interdict, taxes, Church

Michał Hankus

Nieznany list arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty z Kosowic herbu Szeliga z 24 września 1387 roku

Streszczenie

Arcybiskup gnieźnieński Bodzanta z Kosowic herbu Szeliga to jedna z najbardziej kontrowersyjnych postaci końca XIV wieku w Polsce. Karierę rozpoczął na stanowisku wielkorządcy krakowsko-sandomierskiego za czasów Kazimierza Wielkiego. Piastował ten urząd przeszło 20 lat, równocześnie rozwijając karierę duchowną – z powodzeniem pełnił funkcję kanonika krakowskiego, scholastyka wiślickiego czy w końcu prepozyta kolegiaty św. Floriana na Kleparzu. W 1382 roku z woli króla Ludwika Węgierskiego został mianowany na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, gdzie pozostał aż do śmierci w 1388 roku. Kontrowersje związane z Bodzantą wynikają z faktu jego labilnej polityki w okresie bezkrólewia po śmierci Ludwika Węgierskiego. Dodatkowo Jan z Czarnkowa w swojej kronice pozostawił niechlubną opinię na temat arcybiskupa, przedstawiając go jako nieudacznika i niszczyiciela polskiego Kościoła.

Celem artykułu jest naświetlenie konfliktu między Bodzantą z Kosowic a księciem Władysławem Opolczykiem, rozgrywającego się w 1387 roku. Analiza opiera się na nieznanym dotąd liście arcybiskupa do duchownych w parafiach w ziemi wieluńskiej, odnalezionym w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Spór wynikał z pobierania przez urzędników księcia spornych świadczeń ze wsi należących do duchownych w ziemi wieluńskiej. Arcybiskup stanął w obronie tamtejszego kleru, obkładając Wieluń interdyktem, a władcy grożąc ekskomuniką.

Praca uzupełnia dotychczasowe luki w relacjach między najważniejszymi osobami w Królestwie Polskim końca XIV wieku. Poza tym weryfikuje stan badań na temat historii takich miejscowości, jak Krzywarzeka. Ukazuje również postawę i determinację arcybiskupa w ukróceniu procederu księcia, co staje w sprzeczności z opinią o słabości Bodzanty przez cały okres pontyfikatu.

Słowa kluczowe: arcybiskup Bodzanta, Władysław Opolczyk, ekskomunika, Wieluń, interdykt, podatki, Kościół

Michał Hankus

Ein unbekannter Brief des Gnesener Erzbischofs Bodzanta von Kosowice mit dem Wappen von Szeliga vom 24. September 1387

Zusammenfassung

Der Gnesener Erzbischof Bodzanta von Kosowice mit dem Wappen von Szeliga ist eine der umstrittensten Persönlichkeiten des späten 14. Jahrhunderts in Polen. Er begann seine Karriere als *Magnus procurator* des Distrikts Krakau-Sandomir während der Herrschaft von Kasimir dem Großen. Dieses Amt hatte er über 20 Jahre lang inne, schlug aber gleichzeitig eine kirchliche Laufbahn ein – er war ein erfolgreicher Kanoniker von Krakau, Scholastiker von Wiślica und schließlich Propst der Stiftskirche St. Florian in Kleparz. 1382 wurde er von König Ludwig dem Großen von Ungarn zum Erzbischof von Gnesen ernannt, wo er bis zu seinem Tod im Jahre 1388 residierte. Die Kontroverse um Bodzanta ist auf seine labile Politik während des Interregnums nach dem Tod Ludwigs des Großen zurückzuführen. Außerdem erließ Jan von Czarnków in seiner Chronik ein tadelndes Urteil über den Erzbischof, das ihn als Versager und Zerstörer der polnischen Kirche darstellte.

Ziel des vorliegenden Artikels ist es, den Konflikt zwischen Bodzanta von Kosowice und dem Herzog Wladislaus II. von Oppeln, der im Jahr 1387 stattfand, in den Mittelpunkt der Betrachtungen zu stellen. Die Analyse stützt sich auf einen bisher unbekanntem Brief des Erzbischofs an die Geistlichen in den Pfarreien im Weluner Land, der in den Sammlungen der Jagiellonen-Bibliothek gefunden wurde. Der Streit entzündete sich an der Einhebung strittiger Abgaben durch die herzoglichen Beamten aus den Dörfern, die dem Klerus im Weluner Land gehörten. Der Erzbischof verteidigte den örtlichen Klerus, verhängte ein Interdikt über Welun und drohte dem Herrscher mit der Exkommunikation.

Die Arbeit füllt die bisher bestehenden Wissenslücken in Bezug auf die Verhältnisse zwischen den wichtigsten Persönlichkeiten im Königreich Polen am Ausgang des 14. Jahrhunderts. Darüber hinaus verifiziert sie den Stand der Forschung zur Geschichte von Orten wie Krzyworzeka. Sie zeigt auch die Haltung und Entschlossenheit des Erzbischofs, dem Treiben des Herzogs ein Ende zu setzen, was der Meinung widerspricht, Bodzanta sei während seines gesamten Pontifikats schwach gewesen.

Schlüsselwörter: Erzbischof Bodzanta, Wladislaus II. von Oppeln, Exkommunikation, Welun, Interdikt, Steuern, Kirche